

**„A cink szerepe az intracelluláris Ca^{2+} és cAMP szint szabályozásában légúti és
intesztinális hámsejtekben” című OTKA (K79189) által támogatott kutatások
zárójelentése**

1. Az extracelluláris tér ionösszetételének szerepe a légúti hámsejtek Ca^{2+} homeosztázisának szabályozásában:

Cisztás fibrózisban (CF) a cAMP/PKA-dependens transzepiteliális anionszekréció károsodik, melynek oka a „cystic fibrosis transmembrane conductance regulator” (CFTR) fehérjét kódoló génben bekövetkezett mutáció. A CF-ben alkalmazott terápiás módszerek egyike az intracelluláris Ca^{2+} koncentráció ($[\text{Ca}^{2+}]_i$) emelésén keresztül a hámsejtek Ca^{2+} -függő Cl csatornáinak aktiválása. A purinerg P2Y receptorok G-fehérjéhez kapcsolt mechanizmussal, míg a P2X receptorok ioncsatorna-funkciójuk révén emelik a hámsejtek $[\text{Ca}^{2+}]_i$ -jét. Következésképpen, mindkét purinerg receptor típus fontos CF terápiás potenciállal bír. Kísérleteinkben az extracelluláris (EC) ionkörnyezet változásának hatásait vizsgáltuk a P2X purinerg receptor csatornákon keresztül történő ATP-indukálta Ca^{2+} beáramlásra légúti hámsejtekben. Vizsgálatainkban vad típusú (WT) és ΔF508 (dF) CFTR-t kódoló génnel stabilan transzfektált humán bronchiális hámsejteket (CFBE-41o) használtunk. Eredményeink azt mutatták, hogy ATP hatására mind a WT, mind a dF sejtekben Ca^{2+} jel jött létre, amely egy gyors és egy fenntartott komponensből állt. Az extracelluláris pH emelése 7.4-ről 7.9-re egyik sejttípusban sem változtatta meg a Ca^{2+} jel alakját. Az extracelluláris Na^+ helyettesítése N-metil D-glukaminnal (NMDG) szignifikánsan növelte a Ca^{2+} jel mindkét fázisát. Extracelluláris Na^+ jelenlétében a Zn^{2+} gátolta az ATP-indukálta fenntartott Ca^{2+} szignált, amely a P2X receptorok, vagy a kapacitív Ca^{2+} csatornák gátlásán keresztül valósulhat meg. Kísérleteink az utóbbi mechanizmust igazolták, mivel az intracelluláris Ca^{2+} raktárak kiürítését követően a Zn^{2+} gátolta mind a Ca^{2+} , mind a Ba^{2+} beáramlást. Nátriummentes közegben a Zn^{2+} ATP-től függetlenül is fenntartott Ca^{2+} jelet hozott létre, melyet a purinerg receptor antagonista, suramin részlegesen gátolt, utalva a P2X receptorok jelenlétére. Immunhisztokémiai módszerekkel végzett vizsgálataink segítségével igazoltuk a P2X₄, P2X₅ és P2X₆ izoformák jelenlétét. A Zn^{2+} indukálta Ca^{2+} jelet a PLC inhibitor U73122 szignifikánsan gátolta, mely egy G-fehérjéhez kapcsolt intracelluláris raktárból történő Ca^{2+} felszabadulásra utal. Az intracelluláris inozitol-triszfoszfát (IP_3) puffereles szintén gátolta a Zn^{2+} indukálta intracelluláris Ca^{2+} felszabadulást. Ez utóbbi megfigyelés szintén megerősítette a PLC és az IP_3 részvételét e folyamatokban. A Ni^{2+} és a Cu^{2+} a Zn^{2+} hatásához hasonló Ca^{2+} választ indukált.

A fenti kísérletek arra utalnak, hogy a Zn^{2+} a működő CFTR jelenlététől függetlenül és az extracelluláris Na^+ jelenlététől függően befolyásolja a CFBE41o⁻ sejtekbe történő Ca^{2+} beáramlást. A különböző kétértékű fémionok által kiváltott Ca^{2+} szignál felveti egy divalens kation szenzitív G-fehérjéhez kapcsolt receptor jelenlétét is a légúti hámsejtek plazmamembránján. Eredményeink azt mutatják, hogy a légutakba juttatott aeroszol ionális összetétele alapvető fontossággal bírhat a tüdőbetegségek kezelésében.

A részletes eredményeket és megbeszélést lásd: *Hargitai D. és mtsai. Calcium entry is regulated by Zn^{2+} in relation to extracellular ionic environment in human airway epithelial cells. Respir. Physiol. Neurobiol. 2010;31:170(1):67-75.*

Tekintettel arra, hogy a Zn^{2+} indukálta Ca^{2+} válaszok nagymértékben függték az extracelluláris pH-tól és Na^+ koncentrációtól, megvizsgáltuk ezek önálló hatásait is a sejtek kalcium homeosztázisára. Kísérleteinkhez CF-betegből izolált légúti hámsejtvonalat (IB3-1) használtunk. Eredményeink azt mutatják, hogy az extracelluláris médium alkalinizálása (pH: 8.2) önmagában nem képes az $[Ca^{2+}]_i$ emelésére. Abban az esetben azonban, ha az alkalinizációval párhuzamosan lecsökkentettük az extracelluláris Na^+ koncentrációt (természetesen az oldat ozmolaritásának állandó szinten tartása mellett) akkor szignifikáns $[Ca^{2+}]_i$ emelkedést tapasztaltunk. Az így létrehozott intracelluláris Ca^{2+} szignál Cl^- csatornák aktiválását eredményezte. Ez az aktivitás fokozódás nifluminsav jelenlétében, valamint az intracelluláris Ca^{2+} EGTA-val történő megkötésével gátolhatónak bizonyult. Ezek az eredmények összességében a Ca^{2+} -függő Cl^- csatornák szerepére utalnak e folyamatban. Ezután megizsgáltuk az extracelluláris Zn^{2+} szerepét is mind az $[Ca^{2+}]_i$, mind Ca^{2+} -függő Cl^- csatornák szabályozásában. Meglepetésünkre azt találtuk, hogy miközben a Zn^{2+} fokozza az extracelluláris térből történő Ca^{2+} belépést, gátolja a Ca^{2+} -függő Cl^- csatornákat. Ezek a kísérleti eredmények arra utalnak, hogy az extracelluláris alkalinizáció a Na^+ koncentráció függvényében képes olyan intracelluláris Ca^{2+} jelet indukálni, amely sikeresen növeli a Ca^{2+} -függő Cl^- csatornák aktivitását. Paradox módon azonban a Zn^{2+} hozzájárulhat a Ca^{2+} szignál erősítéséhez, de mindeközben gátolja a Cl^- szekréciót. Egy Na^+ -szegény, alkalikus pH-jú (pH>7.8) aeroszol belelegeztetése kedvező hatással bírhat a CF betegek tüdőfunkciójának javítására. A légutakba juttatható Zn^{2+} koncentrációjának meghatározásához további kísérletek szükségesek.

A részletes eredményeket és megbeszélést lásd: *Dankó T. és mtsai. Extracellular alkalization stimulates calcium-activated chloride conductance in cystic fibrosis human airway epithelial cells. Cell. Physiol. Biochem. 2011;27:401-410.*

Korábbi vizsgálatainkban kimutattuk, hogy az ATP-függő P2X₄ receptor csatornákon keresztüli Ca²⁺ beáramlás potenciális terápiás jelentőséggel bír CF-ben. A specifikus gátlószerek hiánya azonban jelentősen megnehezíti a P2X₄ csatornák vizsgálatát. A benzodiazepin-származék, 5-BDBD-t nemrégiben írták le, mint a P2X₄ csatornák hatékony gátlószereit. A P2X₄ receptor csatornák specifikus pozitív allosztérikus modulátora az ivermectin (IVM) jelentősen befolyásolja a receptorra ható gátlószerek hatékonyságát. Az 5-BDBD vonatkozásában ilyen adat nem áll rendelkezésre. Kísérleteinkhez a HEK-293 sejteket stabilan vagy tranziensen transzfektáltuk humán P2X₄ fehérjét kódoló cDNS-sel. Eredményeink azt mutatják, hogy a P2X₄ fehérjét expresszáló HEK-293 sejtekben az ATP befelé irányuló kation áramot indukált. Az ATP-indukálta áram jelentősen potencírozható volt IVM alkalmazásával, mely igazolta a működőképes P2X₄ fehérje jelenlétét. Az áram amplitúdóját az 5-BDBD koncentráció-függő módon csökkentette. Az ATP (0,5 μM) csak a P2X₄ fehérjét expresszáló sejtekben okozott fenntartott Ca²⁺-jelet. A Ca²⁺-jel fenntartottságát az IVM jelentősen fokozta, ugyanakkor a külső kalcium megvonása teljesen megszüntette. Mind az 5-BDBD, mind a TNP-ATP koncentráció-függő módon gátolták az ATP-indukálta Ca²⁺ jel fenntartott részének amplitúdóját. Az 5-BDBD két különböző koncentrációjának alkalmazása jobbra tolta az ATP dózis-válasz görbét. Tekintettel arra, hogy az ATP indukálta maximális válasz nem változott, ezek az adatok arra utalnak, hogy az 5-BDBD kompetitív módon gátolja a P2X₄ receptor csatornákat. Az 5-BDBD az IVM és ATP együttes alkalmazásával stimulált sejtekben is megtartotta gátló hatását. Eredményeink arra utalnak, hogy az 5-BDBD kompetitív gátlószere a P2X₄ receptoroknak, és ezt a hatását IVM jelenlétében is megőrzi. Következésképpen, az 5-BDBD alkalmazása megkönnyíti a P2X₄ receptor csatorna funkcióinak feltérképezését.

A részletes eredményeket és megbeszélést lásd: *Balázs B. és mtsai. Investigation of the inhibitory effects of the benzodiazepine derivative, 5-BDBD on P2X₄ purinergic receptors by two complementary methods. Cell. Physiol. Biochem. 2013;32:11-24.*

2. A bélhámsejtekben expresszálódó TRPV6 csatorna fehérjék permeabilitásának és gátlásának vizsgálata:

A celluláris szenzorként ismert tranziens receptor potenciál (TRP) fehérjék jelentős hasonlóságot mutatnak a *Drosophila melanogaster* retinájában található fotoreceptorok TRP fehérjéivel. A TRP „szupercsalád” fehérjéi további alcsaládokba sorolhatók. A TRPV alcsalád a kapszaicin érzékeny vanilloid receptor-1-ről kapta a nevét. A TRPV6 egy Ca²⁺ szelektív

ioncsatornaként működik főleg a duodenumban. Korábbi adatok már utaltak arra, hogy a Ca^{2+} -on kívül más divalens kationok is képesek átjutni a TRPV6 csatornán. Kísérleteinkben hTRPV6 fehérjét kódoló cDNS-sel transzfektáltunk a HEK293 sejteket. Eredményeink azt mutatják, hogy mind a Zn^{2+} , mind a Cd^{2+} átjut a TRPV6 csatornán. Tekintettel arra, hogy a TRPV6 csatornák konstitutívan nyitva vannak, a hTRPV6 fehérjét expresszáló HEK293 sejtekben magasabb $[\text{Ca}^{2+}]_i$ -t találtunk, mint a kontroll sejtekben. Az intracelluláris Ca^{2+} koncentrációkban megfigyelhető különbség eltűnik, amennyiben a kontroll és a TRPV6 fehérjét expresszáló sejteket nominálisan Ca^{2+} -mentes oldatban inkubáljuk. Érdekes megfigyelés volt, hogy a Zn^{2+} kettős hatással bír; miközben átjut a TRPV6 csatornán modulálják annak Ca^{2+} permeabilitását. Alacsony mikromoláris koncentrációban a Zn^{2+} növelte, míg alacsony milimoláris koncentrációban gátolta a TRPV6 csatornákat. Ezek a kísérleti eredmények arra utalnak, hogy a TRPV6 fehérjék nem csak a Ca^{2+} transzportban játszanak szerepet, hanem más divalens fémionok is felszívódhatnak e csatornákon keresztül. A Zn^{2+} fontos szabályozó szerepet tölthet be a TRPV6 fehérjék szabályozásában.

A részletes eredményeket és megbeszélést lásd: *Kovacs G. és mtsai. Heavy metal cations permeate the TRPV6 epithelial cation channel. Cell Calcium. 2011 Jan;49(1):43-55.*

Korábban felvetették, hogy a TRPV6 csatornák részt vesznek az ún. „store operated” Ca^{2+} csatorna (SOC) funkcióban, melynek során az intracelluláris Ca^{2+} raktárak ürülése Ca^{2+} belépést indukál az extracelluláris térből. Célunk tehát az volt, hogy megvizsgáljuk SOC gátlószerként ismert 2-APB hatását a TRPV6 csatornák aktivitására. Kísérleteinkhez a HEK293 sejteket humán TRPV6 fehérjét kódoló cDNS-sel tranziensen vagy stabilan transzfektáltuk. Eredményeink azt mutatják, hogy a TRPV6 fehérjét expresszáló HEK-293 sejtekben mind a Ca^{2+} , mind a Cd^{2+} belépés fokozódott a kontroll sejtekhez képest. A 2-APB hatékonyan gátolta a Ca^{2+} belépést. Ez a gátló hatás azonban csak extracelluláris Na^+ jelenlétében jött létre. Az extracelluláris Ca^{2+} koncentráció változtatása minimális hatással volt a 2-APB által kifejtett gátlásra. Úgy véljük, hogy a 2-APB eredményesen használható a TRPV6 csatornák gátlására és alapul szolgálhat egy még hatékonyabb és csatorna-specifikus gátlószer kifejlesztéséhez.

A részletes eredményeket és megbeszélést lásd: *Kovacs G. és mtsai. Inhibition of the human epithelial calcium channel TRPV6 by 2-aminoethoxydiphenyl borate (2-APB). Cell Calcium. 2012 Dec;52(6):468-480.*

Az OTKA irodától olyan tájékoztatást kaptam, hogy technikai okokból kifolyólag nem lehet törölni a közleményjegyzékből a korábban már bevitt publikációkat. Következésképpen, ezúton szeretném jelezni, hogy az alábbi közlemények a kutatás előrehaladtával megjelentek eredeti szakközlemények formájában:

1. Balázs B., Dankó T., Zsembery Á.: Zn²⁺-induced changes in membrane permeability in human airway epithelial cells, *Acta Physiologica Hungarica*, Volume 97 (4);425, 2010
2. Király M., Farkas K., Hegyi P., Zsembery Á.: Az epitheliális nátrium csatornák (ENaC) expressziójának funkcionális vizsgálata kontroll, valamint gyulladásos bélbetegségben szenvedő betegek bélhámsejtjein, 51. Magyar Gasztroenterológiai Nagygyűlés, Tihany, 2009